

BARBARA KOVAČEVIĆ

Nogomet i frazeologija

Nogometna groznica

Kao što je zlatna groznica u prvoj polovici 19. stoljeća zahvatila Sjevernu Ameriku, a poslije se ciklički pojavljivala i na drugim kontinentima, tako nogometna groznica svake četiri godine zavlada cijelim svijetom. I ove je godine započela 14. lipnja. Kondicijske i psihičke pripreme za uzbuđljiv nogometni mjesec trajale su dugo i za nogometaše i za navijače. Iako je nogometno nazivlje više-manje poznato hrvatskoj nogometnoj javnosti, ovom ćemo prigodom vidjeti koliko se ono proširilo i na druga životna područja te dobilo nova prenesena značenja u okrilju hrvatske frazeologije.

Mnogi hrvatski frazemi vuku svoje podrijetlo iz sporta. Tako je npr. frazem *greška u koracima* motiviran košarkom i rukometom, frazem *prebaciti lopticu* tenisom, frazem *niski udarac* boksom, a frazem *odskočna daska* gimnastikom. Kako je nogomet najvažnija sporedna stvar na svijetu, sasvim je logično da dominiraju frazemi s nogometnoga terena. U njima se na formalnome planu spominju neki elementi koji nesumnjivo upućuju na to o kojemu je sportu riječ (npr. *ofsajd*, *autogol*, *crveni karton*, *kopačka*), ali ima i onih koji se osim s nogometom mogu povezati i s nekim drugim sportovima. Takvi su frazemi općega karaktera: *biti u reprezentaciji čega* u značenju 'biti najbolji u svojem području djelovanja' jer se u reprezentaciji nalaze samo najbolji sportaši, *braniti čije boje* u značenju 'zalagati se za čije interese (ideje, uvjerenja), braniti (zastupati, štiti) čije stavove', pri čemu se sastavnica *boja* može odnositi na različite boje dresova suprotstavljenih igrača momčadskih sportova. Ista se slika promjene dresa nalazi i u pozadini frazema *promijeniti dres* sa značenjem 'početi raditi za konkurentsku stranu', što ne izaziva čuđenje u ovo suvremeno doba nogometnih transfera.

Nogometni nazivi u frazemima

Nogometnu motivaciju najlakše možemo uočiti u frazemima koji sadržavaju neki nogometni naziv, obično anglizam. U dvama se hrvatskim frazemima pojavljuje sastavnica *aut*, koja se upotrebljava ne samo u nogometu nego i drugim sportovima (košarci i rukometu), a označuje prostor izvan granične linije igrališta. U igri se izlazak lopte izvan terena smatra prekršajem, dakle nečim lošim. Negativnost samoga čina odrazila se i na značenje frazema *biti (naći se i sl.) u autu*, koji upućuje na to da je netko isključen iz zbivanja, izbačen iz središta događanja ili se nalazi u situaciji (položaju) iz koje mu je onemogućeno daljnje djelovanje. U novije doba frazem razvija i sekundarno značenje 'biti izvan uporabe, biti u kvaru'. Dok je u frazemu *biti (naći se i sl.) u autu* istaknut ishod događaja, rezultat, u frazemu *otiči u aut*, koji je iz istoga značenjskog kruga, naglašen je proces. Iako je u nogometnome nazivlju prisutan domaći naziv *zaleđe*, u

frazeologiji se ustalio anglizam *ofsajd*, koji je nosiva sastavnica frazema *naći se (biti) u ofsajdu*. Tim se frazedom daje do znanja da je osoba o kojoj govorimo trenutačno uhvaćena u kakvoj nedopuštenoj radnji ili se nalazi na nedopuštenuome mjestu, a frazem u podlozi ima sliku nogometaša koji čini prekršaj jer se nalazi u nedopuštenuome položaju u odnosu na druge igrače.

Još jedan naziv nezaobilazan u nogometu svakako je *šesnaesterac*. Kako jedan hrvatski frazem sadržava brojevnju sastavnicu *šesnaest*, ljubitelji frazeologije često su tražili i pronalazili etimologiju frazema *sve u šesnaest* značenja 'jako, iz sve snage, svom snagom, punim intenzitetom, što je najviše moguće' u nogometu. Frazem *sve u šesnaest* često upućuje na povećani intenzitet uz glagole kojima se iskazuje neka aktivnost (npr. *radi, uči, spava, igra...*), pa postoji vjerojatnost da ima veze s glazbom i šesnaestinkama jer je trajanje šesnaestinke vrlo kratko, a melodije pisane u tome taktu brze su i energične, što je moglo biti temelj za uspostavljanje navedenoga frazemskog značenja. Kako je očito riječ o vrlo starome frazemu, a

.....
 U košarkaškoj utakmici osim obvezne stanke između dvaju poluvremena, postoje i kratke stanke koje prekidaju igru da bi se igrači na brzinu osvježili, predahnuli, ali i savjetovali s trenerom o daljnjemu tijeku utakmice. To pokazuju i frazemi *dati time-out* i *dobiti time-out*, koji znače 'dati predah' ili 'dobiti predah', tj. vrijeme potrebno za razmišljanje ili donošenje kakve važne odluke.

takvi su mnogi frazemi u kojima su nosive brojevne komponente (npr. *ni pet ni šest*), elipsom su nestale imeničke sastavnice koje bi omogućile uspostavljanje slikovite sveze između frazema i njegova značenja. Za takve se frazeme obično kaže da su izgubili vezu s motivacijskom bazom. Stoga su u frazeologiji prisutna i neka druga tumačenja frazema *sve u šesnaest* te se njegova motivacija može dovesti u vezu s mitologijom (indijskom božicom Materšvani) i religijom (biblijskom numerologijom), ali to je sasvim druga priča, koja izlazi iz okvira naše teme.

Nogometasi strepe od kartona, tj. sudačke opomene žutim kartonom ili isključenja iz igre crvenim kartonom. Uloga žutoga i crvenoga kartona prenesena je i u značenje sljedećih frazema kojima je iskazana dvosmjernost samoga čina, ali i razlika u njihovu ishodu: *dati (pokazati) žuti karton komu* ‘upozoriti *koga* na propuste (pogreške) u radu, strogo opomenuti (upozoriti) *koga na što*’, *dobiti žuti karton* ‘biti <strogo> upozoren na propuste (pogreške) u radu, dobiti strogu opomenu (upozorenje)’; *dati (pokazati) crveni karton komu* ‘isključiti (eliminirati) *koga* iz neke zajednice (organizacije i sl.), lišiti položaja (funkcije) *koga*’, *dobiti crveni karton* ‘biti uklonjen (eliminiran), biti izbačen (otpušten) <s posla>’. Ovisno o težini prekršaja i dobivenoj kazni igrači mogu završiti i na klupi, na kojoj ih čekaju rezervni igrači. Postojanje rezervnih igrača tipično je za sve momčadske sportove, a tuđa pogreška katkad je njihova jedina prilika da zaigraju na terenu te pokažu prikupljeno znanje i energiju. Iako sveze *biti rezervni igrač* i *sjediti na klupi* (pa čak i *zalediti se na klupi*) ne nalaze svoje mjesto u frazeološkim rječnicima, ne smijemo zanemariti njihovu slikovitost te njihov metaforički potencijal.

Golovi i bodovi

Vrlo česti frazemi *skupljati bodove*, *zabilježiti poen*, *1:0 za mene (tebe, njega)* ne moraju se nužno odnositi na nogomet, nego se odnose na sve sportove kod kojih se rezultati igre bilježe bodovima koji utječu na poredak sportaša ili sportskoga tima na tablici. Frazem *skupljati bodove* iz sportske se domene preselio u kontekst dodvoravanja ili ulizivanja pretpostavljenima i negativno je konotiran, dok je frazem *1:0 za mene (tebe, njega)* u značenju ‘voditi, biti u prednosti nad kim’ pozitivno konotiran jer je sportska pobjeda pozitivan ishod situacije i uspjeh za igrače iako se u njemu nazire i trenutak likovanja zbog dobrog rezultata. U svakoj nogometnoj utakmici cilj je igrača dati gol. Na to se odnosi frazem *zatresti mrežu*, koji znači ‘dati gol’. Tomu je frazemu suprotstavljen frazem *zabiti (dati) sebi (si) autogol* u značenju ‘sam sebe onemogućiti u čemu, sam sebe pobiti (opovrgnuti), nesvjesno proturječiti sam sebi’, koji upućuje i na drukčiji ishod situacije. A golovima se podjednako vesele i igrači i navijači, tj. publika koja je upravo zbog te sinergije s obožavanim timom i prozvana *dvanaestim igračem* uz onih jedanaest momčadskih koji su uključeni u igru.

Sportska oprema

U nekoliko se hrvatskih frazema spominje za nogomet najvažniji dio opreme – *lopta*, koja se ujedno povezuje i s načinom igre. *Spustiti loptu <na zemlju>* u nogometnome

rječniku znači smireno dodavati loptu po zemlji, a na frazeološkome planu taj se izraz povezuje s oslobođenjem od iluzija te razumnim, prisebnim i smirenim razmišljanjem bez previše zanosa. Tako je i s frazomom *stati na loptu* u značenju ‘reagirati hladnokrvno (obično u uzbuđenoj ili euforičnoj okolini)’. U pozadini toga frazema konkretna je slika igrača koji uzima kratak predah te analizira situaciju na terenu držeći nogu na lopti, obično prije udarca. Frazem *vratiti loptu* ne vezuje se isključivo uz nogomet, nego ga možemo povezati i s drugim loptaškim sportovima kao što su rukomet i košarka. *Dodati loptu suigraču koji ju je uputio* u prenesenome se značenju odnosi na diskusiju ili čak svađu u kojoj se uzvraća protuargumentom, tj. iznosi se tvrdnja kojom se pobija protivnik ili sugovornik. Na nogomet ne upućuje ni poznata izreka *lopta je okrugla* iako iz iskustva znamo da se upotrebljava uglavnom u vezi s nogometom i upućuje na to da se pobjednik natjecanja ne može znati unaprijed, da je sve neizvjesno i da pobjeda

nije nikomu osigurana te da u nogometu, kao i u svakoj igri, treba imati barem malo sreće. Još je jedna situacija iz igre postala temelj za nastanak frazema. To je situacija u kojoj su igrači, tj. nogometaši poredani u nizu i pokušavaju spriječiti da lopta uđe u gol te čine *živi zid*. Na značenjskome se planu frazem *živi zid* odnosi na ljude koji svojim tijelima čine prepreku i u novije se doba upotrebljava najčešće kad je riječ o prosvjedima.

Osim *lopte* u frazeologiji se spominje i *kopačka*, i to u frazemu *objesiti kopačke o (na) klin* u značenju ‘prestati se aktivno baviti čime’. Iako se *kopačka* doslovno ne spominje, hrvatski frazeolozi smatraju da se nalazi u pozadinskoj slici frazema *ići donom na koga* sa značenjem ‘bezobzirno napadati, beskrupulozno se suprotstaviti komu’. Dobro nam je svima poznat izgled kopačke, koja na donu ima čepove, te se njome može lako povrijediti suigrača, a još lakše i teže (često i namjerno) protivničkoga igrača. Takvo nesportsko ponašanje može se dogoditi u žaru borbe i smatra se grubim prekršajem. Ipak, u pozadinskoj slici ovoga frazema može biti i vojnički *mobbing*.

Maca i vatrogasci

Navijači naše reprezentacije ovoga su ljeta zavaljeni u fotelje postali *dvanaesti igrači* i saživjeli su se s Vatrenima. Mnogi su prijenose utakmica gledali po trgovima uz potoke sponzorskoga piva, a reklame za pivo *iskakale* su iz televizora kao političari

iz paštete, dok su ribice, hobotnice i giboni predviđali rezultate te punili blagajne na kladionicama. Oni sretnici koji su nabavili karte, opremili se nužnim rekvizitima (obvezna šahovnica preko lica) i uputili se s Vatrenima u Rusiju, euforično su skakali kad bi se *zatresla mreža* protivničkoga tima i pritom su zaboravljali na cijene nogometnih transfera od kojih se običnim smrtnicima *zavrta u glavi*. Na stadionima

su im društvo pravile žene nogometaša koje su razdragano navijale u publici (doduše u VIP ložama) ili su na instagram postavljale fotografije omotane u nacionalnu zastavu. Naši su nogometaši ispunili sva očekivanja, nisu *stali na krivu nogu*, nisu *odigrali kao lijevom nogom*, a nakon postignutoga rezultata zanemarivo je što su katkad *odigrali rukom*. U svakome slučaju, vidjeli smo da su naši, predvođeni izbornikom Dalićem, svaku utakmicu *odigrali glavom*. U danima ponosa i slave naši su srebrni reprezentativci dostojno dočekani i u glavnome gradu i diljem Hrvatske. Tom su se prigodom pojavila dva nova frazema: *pijan ko maća* (tj. macola) i *ići (otiči) kod vatrogasaca*. Regionalnim frazedom *pijan ko maca* u značenju 'jako (potpuno) pijan' jedan je reprezentativac opisao svoje stanje nakon burne proslave, dok je frazem *ići (otiči) kod vatrogasaca* u značenju 'ići (otiči) obaviti nuždu' nastao spontano i upućuje na odmorište igrača na putu prema Trgu bana Josipa Jelačića, na kojemu je održan glavni doček i proslava. Ostaje nam da kao svjedoci vremena vidimo hoće li prvi frazem nadići regionalnu uporabu te hoće li drugi frazem ostati prigodan ili će se ustaliti u frazeološkome fondu hrvatskoga jezika.